

Migracije i regionalni razvoj Hrvatske, uredio Ivan Lajić, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb 2010., 172 str.

Knjiga *Migracije i regionalni razvoj Hrvatske* rezultat je višegodišnjeg rada skupine istraživača iz Instituta za migracije i narodnosti na projektu "Utjecaj migracija na regionalni razvoj Hrvatske" i u njoj je objavljen dio rezultata istraživanja.

Uz "Predgovor" i "Zaključak" knjiga sadrži ukupno šest poglavlja-radova podijeljenih na niz užih tematskih cjelina: "I. Migracije i demografski razvoj regije" (Ivan Lajić), "II. Populacijski razvoj gradskih regija Hrvatske 1948.-2001." (Sanja Klempić Bogadi), "III. Povezanost populacijske dinamike i promjena u stambenom fondu – primjer Srednje Dalmacije (1981.-2011.)" (Roko Mišetić), "IV. Etnodemografski razvoj Slavonije u dvadesetom stoljeću (utjecaj ratova i kolonizacija)" (Mario Bara, Ivan Lajić), "V. Povezanost zadovoljstva, osobina ličnosti i demografskih varijabli na uzorku hrvatskih sudionika (s osvrtnom na rezultate u Šibensko-kninskoj županiji)" (Ivana Lučev) te "VI. Migracija kao sudbina – hrvatski otoci i starenje stanovništva" (Sonja Podgorelec).

Rad Ivana Lajića "Migracije i demografski razvoj regije" temelji se na prethodno objavljenom autorovu radu "Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj" (*Migracije i etničke teme*, br. 3, 2007.). U prvom dijelu rada problematizira se pitanje pojmovnog određenja demografske regije i postavljanja njezine granice. Zaključuje se kako je regija povijesna kategorija podložna mijenama, u kojoj su osnovni polovi Priroda i Čovjek, pri čemu određeni procesi determiniraju njihov međuodnos. Novija pak definicija objašnjava regiju kao mjesto, to jest prostor ljudskih akcija koji uvjetuje postanak i promjene socijalne strukture. Razmatrajući pitanje postavljanja granice demografske regije, nasuprot donedavno prevladavajućim, uglavnom geografskim regionalnim teorijama, kao kriterij formiranja demografske regije postavljaju se svi oblici unutrašnjih migracija te se priklanja regionalnom konceptu da svaka regija mora imati barem jedno urbano središte sa svojim gravitacijskim područjem, pri čemu se ujedno nameće pitanje prostornog definiranja urbanog središta i s druge strane gravitacijskog područja (gravitacijske zone). U središnjem dijelu rada problematizira se uloga svih tipova, to jest oblika migracija na posredno ili neposredno definiranje regionalnih struktura, međuodnosa i regionalnih procesa te se na tragu toga nastoji promatrati i drugu dimenziju migracija i regionalnog razvoja – utjecaj migracija na regionalni demografski razvoj. Sukladno tome autor dalje analizira utjecaj migracija na demografski razvoj regije podrijetla migranata, odnosno utjecaj migracija na demografski razvoj regije primitka migranata. Zaključuje da od sastavnica ukupnoga kretanja stanovništva mehaničko kretanje stanovništva uzrokuje jasnije definirane kratkoročne ili pak dugoročne promjene u biodinamičkom kretanju populacija ili demografskim strukturama u odnosu na prirodno kretanje stanovništva bilo regija podrijetla ili primitka migranata.

U radu "Populacijski razvoj gradskih regija Hrvatske 1948.-2001." autorica Sanja Klempić Bogadi obrađuje osnovne značajke populacijskog razvoja gradskih regija i njihovih sastavnica (centralnih gradova i okolica) od 1948. do 2001., s težištem na međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine. S teritorijalnog aspekta predmet istraživanja su četiri aglomeracije: zagrebačka, splitska, riječka i osječka, definirane kao

socioekonomske gradske regije koje čine centralni gradovi Zagreb, Split, Rijeka i Osijek te njihove okolice. U prvom dijelu rada donosi se pregled dosadašnjih istraživanja gradskih regija, tj. međudnosa grada i okolice, zatim se obrađuju veličina i struktura gradskih regija Hrvatske 2001. te demografske promjene i procesi u gradskim regijama: populacijska dinamika gradskih regija i razmještaj stanovništva unutar njih. Nadalje autorica istražuje stope prirodnog kretanja stanovništva zagrebačke, splitske, riječke i osječke aglomeracije od 1991. do 2000. te obrađuje problematiku migracija i preobrazbe gradskih regija. Zaključuje kako je ubrzana urbanizacija nakon Drugog svjetskog rata u uvjetima polariziranog razvoja značajno utjecala na neravnomjeran razmještaj stanovništva Hrvatske kroz depopulaciju ruralnih naselja i koncentraciju u većim i velikim gradovima. Usporedna analiza demografskih promjena u gradskim regijama u drugoj polovini XX. stoljeća pokazala je diferencirani demografski razvoj matičnih gradova i njihovih okolica, pri čemu je osnovna značajka demografskih kretanja u matičnim gradovima od 1948. do 1991. porast ukupnoga stanovništva, koji se ostvarivao većim dijelom zbog doseljavanja, dok je prirodna komponenta rasta, iako značajna, bila znatno slabija. Premda je još uvijek najveći dio stanovništva aglomeracije koncentriran u centralnim gradovima, zaključno se ističe kako se težište populacijskog rasta i bioreprodukcije premješta u okolicu, posebice u gradska i jače urbanizirana naselja.

Slijedi rad Roka Mišetića pod naslovom "Povezanost populacijske dinamike i promjena u stambenom fondu – primjer Srednje Dalmacije (1981.-2001.)". U navedenom radu autor se bavi definiranjem međudnosa populacijske dinamike i promjena u stambenom fondu naselja Srednje Dalmacije od 1981. do 2001. godine. Prostor Srednje Dalmacije izabran je, prema autorovu mišljenju, kao dobar primjer prostora intenzivne urbanizacije i izgradnje u svrhu turističke valorizacije i sekundarnog stanovanja u Republici Hrvatskoj (RH). Za odabir razdoblja istraživanja presudne su bile činjenice da je prva dekada odabranog razdoblja potonja etapa direktivno-planibilnog modela stanogradnje, dok je druga dekada obilježena ratnim zbivanjima i tržišnim modelom stanogradnje. Analiza populacijske dinamike i promjena stambenog fonda u posljednjoj petini XX. stoljeća, zaključuje se, pokazala je da je Srednja Dalmacija progresivan prostor unutar RH. No kao značajka tog prostora u tim aspektima iskazala se i stanovita nehomogenost s obzirom na to da naselja na obali demografski rastu s imigracijom kao obilježjem promjene, dok se ona u unutrašnjosti smanjuju okarakterizirana emigracijom. Zaključno se navodi kako je primjena statističke metode analize varijance poslužila za povezivanje populacijske dinamike s promjenama u stambenom fondu, pri čemu se pokazalo da je pojačana izgradnja stanova u srednjodalmatinskim naseljima više povezana sa smjerom demografskih promjena i prostornim položajem naselja nego s demografskom veličinom naselja.

U radu "Etnodemografski razvoj Slavonije u dvadesetom stoljeću (utjecaj ratova i kolonizacija)" Ivan Lajić i Mario Bara istražuju etnodemografske značajke i procese koji su se odvijali na prostoru Slavonije tijekom XX. stoljeća. Posebno se istražuje utjecaj svjetskih ratova, planskih migracija i Domovinskog rata na razvoj ukupne populacije i brojčane međudnose pojedinih skupina stanovništva. Osnovni metodološki pristup je obrada i znanstvena analiza prikupljenih statističkih podataka iz popisa stanovništva (1900.-2001.) i drugih sekundarnih publikacija u kojima su objavljeni podaci vezani uz predmet istraživanja.

Promjene u nacionalnoj strukturi stanovništva Slavonije autori analiziraju i postavljaju u vremenski slijed te donose zaključke o povijesnim okolnostima. Sukladno tome u radu se ukazuje na etničku heterogenost Slavonije do XX. stoljeća, geografsku rasprostranjenost etničkih/nacionalnih grupa, migracije u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije (1900.-1918.), neregularno kretanje stanovništva tijekom i nakon Prvoga svjetskog rata, promjene u etničkoj/nacionalnoj strukturi, agrarne reforme i kolonizacije, državnu i privatnu kolonizaciju, planske (usmjerene), prinudne i prisilne migracije u Slavoniji tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata, demografski razvoj od 1953. do 1991. te utjecaj Domovinskog rata na promjenu nacionalnih struktura slavonskih županija.

U radu "Povezanost zadovoljstva, osobina ličnosti i demografskih varijabli na uzorku hrvatskih sudionika (s osvrtom na rezultate u Šibensko-kninskoj županiji)" autorica Ivana Lučev prezentira rezultate ispitivanja utjecaja dobi, spola, stupnja školovanja i zaposlenosti te procjene vlastitog standarda na razne aspekte zadovoljstva i zadovoljstva životom općenito. Rezultati predstavljeni u radu prikupljeni su u razdoblju od studenoga 2008. do ožujka 2009., a uzorak sudionika istraživanja obuhvatio je punoljetne osobe koje žive u različitim hrvatskim županijama. Zaključuje se kako su rezultati dobiveni u ispitivanju zadovoljstva različitim aspektima života, osobina ličnosti i demografskih varijabli na uzorku od 1048 građana Hrvatske uglavnom u skladu s nalazima koji se mogu naći u literaturi, a slažu se i s rezultatima Eurobarometra prikupljenim u istome razdoblju. Detaljnije se analiziraju rezultati dobiveni u Šibensko-kninskoj županiji te uspoređuju s rezultatima za Grad Zagreb. S obzirom na to da nije uključen dovoljno velik broj sudionika iz drugih županija koji bi omogućio metodološki opravdanu usporedbu razine zadovoljstva u različitim županijama, autorica ističe da se ne može zaključivati o eventualnim razlikama u razinama zadovoljstva. Kako bi se detaljnije ispitalo postojanje regionalnih razlika u zadovoljstvu te u kojoj se mjeri one mogu pripisati eventualnim razlikama u objektivnim uvjetima i crtama ličnosti, potrebno je provesti istraživanja na većim uzorcima s podjednakim brojem sudionika iz svake županije.

Posljednji je rad Sonje Podgorelec pod naslovom "Migracija kao sudbina – hrvatski otoci i starenje stanovništva". U radu su korišteni rezultati nekoliko istraživanja projekta "Utjecaj migracija na regionalni razvoj Hrvatske": kvantitativna, anketna istraživanja provedena 2000. na šibenskim otocima Zlarinu i Prviću i 2001. na zadarskim otocima Ugljanu, Dugom Otoku i Ižu te kvalitativna, biografska istraživanja provedena metodom intervjua 2003. na Silbi i 2007. na otocima Krku, Cresu, Lošinj i Drveniku.

Na temelju navedenih rezultata istražuje se utjecaj migracija na način života lokalnih zajednica s posebnim osvrtom na starije stanovništvo. U prvom dijelu rada daje se pregled stanovništva hrvatskih otoka, pri čemu ih se razvrstava prema vrsti migracija u kojoj su sudjelovali ili migrantima s kojima su došli u dodir: stanovnici nemigranti, unutarotočni migranti, iseljenici, optanti, cirkulanti, povratnička umirovljenička migracija, turisti i useljavanje na otok te radna imigracija. U nastavku rada istražuju se temeljne vrijednosti kvalitete života starih ljudi na otocima, vrednovane prema njihovoj prosudbi. Zaključuje se kako analiza intervjua provedenih na izabranom uzorku od deset sugovornika s različitim migracijskim iskustvima potvrđuje da stari otočani, bez

obzira na način sudjelovanja i vrstu migracije, dob, spol ili otok na kojem žive, slično procjenjuju temeljne vrijednosti života.

Zaključno valja istaknuti da sva navedena poglavlja, s obzirom na metodološki pristup i uži predmet istraživanja, mogu egzistirati kao samostalni radovi. No upravo objedinjeni u ovu znanstvenu monografiju i promatrani kao cjelina ukazuju na utjecaj povijesnih i suvremenih migracija na razne segmente društveno-gospodarskog razvoja pojedinih hrvatskih regija.

NENAD BUKVIĆ

Makarsko primorje danas: Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011., uredili Marko Mustapić i Ivan Hrستیć, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Grad Makarska, Zagreb 2012., 478 str.

Makarsko primorje danas: Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011. zbornik je radova s istoimenog interdisciplinarnog znanstvenog skupa održanog u Makarskoj 3. i 4. svibnja 2012. u organizaciji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i Grada Makarske. Skup je održan povodom 50. obljetnice potresa koji je 1962. zadesio navedeno područje i ostavio neizbrisiv trag u sjećanju stanovništva cijelog Makarskog primorja. Zbornik je podijeljen u šest tematskih cjelina: "Stanovništvo i njegove mogućnosti", "Mjesna naseljska mreža i samouprava", "Gospodarska evolucija: od poljodjelstva do prometa i turizma", "Potresi 1962. godine u lokalnoj povijesti", "Zapisi o identitetu" i "U ono vrijeme obrane...", koji obuhvaćaju dvadeset jedan rad autora različitih znanstvenih i stručnih polja koji su iz svoje domene iznijeli raznolike i, u velikoj mjeri, dosad nepoznate podatke o povijesti Makarskog primorja. Iako prevladavaju radovi iz polja društvenih i humanističkih znanosti (sociologija, povijest, demografija, etnologija i antropologija, pravo, psihologija te arheologija), dva su rada iz područja geofizike, a jedan iz područja urbanizma. Osim navedenog zbornik sadrži i sažetke radova (str. 445.-458.), sažetak cjelokupnog zbornika na engleskom jeziku (str. 459.-464.) i bilješke o autorima radova (str. 465.-478.).

Nakon uvodne riječi urednika zbornika Marka Mustapića i Ivana Hrستیća (str. 7.-8.), gdje se objašnjava potreba održavanja navedenog skupa kao i kontekst istoimenog zbornika, slijedi prvi dio zbornika, koji počinje radom "Stanovništvo Makarskog primorja: demografsko kretanje u vrtlogu društvenih promjena od 1945. do 2011." (str. 11.-28.), čiji su autori Roko Mišetić i Mario Bara. Autori analiziraju demografske promjene i kretanje ukupnog broja stanovništva Makarskog primorja, stavljajući naglasak na društvene čimbenike koji su generirali promjene u populacijskim procesima stanovništva navedenog područja.

"Prisilni ratni migranti na području Regionalnog ureda za prognanike i izbjeglice Makarska" (str. 29.-51.) rad je Dražena Živića i Sandre Cvikić u kojem se analiziraju posljedice oružane srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu